

Petar POPOVIĆ*

TEORIJSKI KONCEPT „MEĐUNARODNOG DRUŠTVA” I ZAPADNI BALKAN**

Sažetak: U ovom radu autor ukazuje na trendove u vanjskoj i sigurnosnoj politici regije Zapadnog Balkana u kontekstu međunarodne vladavine prava. Pristup problemu je s pozicije teorijskog koncepta „međunarodnog društva” tzv. „Engleske škole međunarodnih odnosa”. Koncept „međunarodnog društva” obuhvaća tri modela odnosa među državama: (1) *realistički* (tradicija makijavelizma); (2) *racionalistički* (tradicija Grotius-a); (3) *revolucionarni* (tradicija Kanta). U prvom dijelu članak se bavi samom teorijom „međunarodnog društva”, analizirajući njezine osnovne postavke i paradigme. U drugom dijelu te se paradigme primjenjuju na odnose u regiji Zapadnog Balkana s posebnim naglaskom na ulozi prava (pogotovo po pitanju suradnje na polju suzbijanja kriminala i korupcije), te kozmopolitizma i multikulturalnosti u kontekstu euroatlantskih integracija.

Ključne riječi: *međunarodno društvo, vladavina prava, Engleska škola međunarodnih odnosa, Zapadni Balkan, međunarondo pravo*

UVOD

Određene tendencije razvoja odnosa među državama regije Zapadnog Balkana u kontekstu europskih i euroatlantskih integracija potrebno je analizirati primjenom teorije međunarodnih odnosa, kako bi se što bolje razjasnili novonastali procesi, pogotovo u kontekstu sigurnosti i vladavine prava.¹ Pristup analizi će biti s pozicije koncepta „međunarodnog društva” – holističke teorije poddiscipline međunarodnih odnosa koja pripada tradiciji tzv. „Engleske škole.”² Koncept „međunarodnog društva” obuhvaća tri modela odnosa

* Petar Popović, saradnik u nastavi, Humanističke studije, Univerzitet Donja Gorica

** Rad je lektorisan u skladu sa hrvatskim pravopisom.

¹ Zapadni Balkan je regija koja obuhvaća Albaniju i sve republike bivše Jugoslavije osim Slovenije.

² Međunarodni odnosi predstavljaju poddisciplinu političkih znanosti, stoga će dalje u tekstu biti navođeni kao poddisciplina.

među državama: (1) *realistički* (tradicija Hobbes-a); (2) *racionalistički* (tradicija Grotius-a); (3) *revolucionarni* (tradicija Kanta). Kako bismo shvatili odnose među državama regije te izazovima u kontekstu međunarodnih kretanja, ovaj nam pristup omogućava da analiziramo različite oblike udruženja država u međunarodno društvo u kontekstu vladavine prava (u tradicionalnom smislu nacionalnog interesa); pravo (odnos država regije prema određenim pravnim normama); te prava pojedinca (u kontekstu prihvaćanja kozmopolitizma kao europske kantovske tradicije).

Oslanjajući se na paradigme i teorije Engleske škole međunarodnih odnosa, posebni će naglasak biti stavljen na suprotstavljenost prvog i trećeg modela odnosa među državama, odnosno analizu svojevrstnih konceptijskih „sukoba” percepcija država regije s pozicija tradicionalnog državnog razloga (*raison d'état*) unutar međunarodne anarhije i građansko-liberalnih prava pojedinca unutar kozmopolitskog međunarodnog društva.

ENGLESKA ŠKOLA MEĐUNARODNIH ODNOSA

Engleska škola se danas možda više nego ikad pojavljuje kao relevantna znanstvena škola mišljenja koja dobro služi za analiziranje procesa i fenomena na međunarodnom nivou. Riječ je o jednoj specifičnoj akademskoj struji proučavanja odnosa među narodima, koja nastaje tokom 50-tih godina dvadesetog stoljeća na prestižnom London School of Economics (LSE), kao rezultat rasprava koje su se vodile u Komitetu za teoriju međunarodne politike. Sam epitet „Engleska” koji je pobuđivao rasprave i osporavanja, kolokvijalni je naziv koji se više odnosi na mjesto nastanka pravca (dakle LSE), a ne na pripadnost engleskom kulturno-intelektualnom podneblju. Godine 1981. u svom članku u *Review of International Studies* Roy E. Jones obznanjuje njezino postojanje, utvrđujući da su joj utemeljitelji C. A. W. Manning i Martin Wight.³ Znakovito je da pripadnici određene misli i pristupa desetljećima nisu imali svijest o pripadnosti veoma važnoj teorijskoj tradiciji međunarodnih odnosa u nastajanju. Ocrtavanje onoga što će postati Engleskom školom dobiva prve konkretne obrise tek 60-tih godina dvadesetog stoljeća, a današnji oblik tek 80-tih i 90-tih godina dvadesetog stoljeća. Ono što je tu akademsku struju činilo specifičnom u poddisciplini međunarodnih odnosa jeste upravo njezin otpor znanstvenom pristupu proučavanja tada općeprihvaćenih i dominira-

³ Prominentni predstavnici Engleske škole su: Hedly Bull, F. S. Northedge, Michale Donelan, Alan James, R. J. Vincet, James Marshall itd.

jućih teorijskih pravaca realizma i liberalizma, ali i na neki način prihvaćanje nekih osnovnih postavki i balansiranje između oba ta pravca.

Kroz čitavo dvadeseto stoljeće poddisciplinom međunarodnih odnosa dominiraju dakle realizam i liberalizam. Ono što ih je dijelilo jeste njihov paradigmatički pristup, dok je u biti riječ bila o dvije veoma bliske teorije, koje su nastale nakon Prvog svjetskog rata 1919. godine, te se razvijale u duhu anglosaksonske prosvjetiteljske tradicije racionalizma. Koncept međunarodnog društva se stoga pojavljuje kao alternativa „ravnoteži snaga” (glavni realistički koncept) i „trgovinske međunazvisnosti” (glavni liberalni koncept) te kao cjelokupna engleska kritika američkog empirizma u metodološkom pristupu, obuhvaćajući historicizam, konstruktivizam i metodološki pluralizam. Teorija međunarodnih odnosa se bavila proučavanjem odnosa među državama na materijalnoj bazi raspodijele moći. Upravo je zato teorija realizma kroz dvadeseto stoljeće imala apsolutni teorijski monopol u akademskoj zajednici, budući da se taj teorijski pravac usredotočavao na proučavanje uspostave pravilne ravnoteže snaga među državama. Jedan od glavnih predstavnika realizma u dvadesetom stoljeću Raymond Aron možda je na najbolji način definirao tadašnji znanstveni pogled na međudržavne odnose, bez obzira o kojem se teorijskom pravcu radilo, pišući da se ta poddisciplina bavi „odnosima među političkim jedinicama od kojih svaka traži pravo da sama sebi sudi i da sama odlučuje hoće li se boriti ili se neće boriti” (2001: 57). Ono gdje je Engleska škola napravila iskorak od tadašnjih prevladavajućih teorijskih pravaca jeste bio pristup proučavanja i primjena jednog potpuno novog koncepta: *međunarodnog društva*.

Pristup Engleske škole (ili poznatiji kao „pristup međunarodnog društva”) karakterizirao je na prvom mjestu njezin holizam. Naime, predstavnici Engleske škole tvrde da međunarodno društvo država treba proučavati kao cijelinu: svjetski se procesi ne mogu pravilno objasniti kroz analizu pojedinog aktera (suverene države), već isključivo kontekstualno. Stoga je pristup Engleske škole i dobio naziv „pristup međunarodnog društva”. Godine 1966. Martin Wight i Herbert Butterfield su u Komitetu za teoriju međunarodne politike objavili zbornik radova *Diplomatic Investigation*, u kojemu Wight iznosi bit teorije o međunarodnom društvu: „Najosnovnije pitanje koje možete postaviti u međunarodnoj teoriji jeste – što je to međunarodno društvo? Baš kao što je središnje pitanje političke teorije – što je to država” (1995: 16)? Dakle, prema Wight-u „ako je glavna tradicija političke teorije rasprava o državi, onda se može pretpostaviti da će glavna tradicija međunarodne teorije biti rasprava o društvu država, ili obitelji naroda, ili međunarodnoj zajednici” (1987: 222). Kako bi se shvatilo ponašanje određene države u međunarodnoj anarhiji, nedovoljno je proučavati količinu njezinih materijalnih ostvarenja i

količinu moći, već i pravila, običaje, vrijednosti i institucije koje zajedno sačinjavaju međunarodno društvo država.

U pogledu metodologije, Engleska škola pripada klasičnom pristupu ili tzv. *tradicionalizmu*, odnosno primjenjuje tzv. neznanstveni pristup s kojim se otvoreno odvaja od američke znanstvene tradicije. Kako bi se suprotstavila tzv. bihevioralnoj revoluciji u SAD-u, koju je zagovarao Morton A. Kaplan (1966), Engleska škola se priklonila tradicionalistima koji u svojem pristupu zagovaraju „idiosinkraciju, veoma osobne perspektive iz povijesti, filozofije, političke teorije i prava, te konzekventno pokušavaju donjeti intuitivne i subjektivne sudove o međunarodnim fenomenima, bez potpore empirijskih dokaza” (Newnham i Evans, 1998: 541). Dakle, Engleska škola je normativna: ona više interpretira procese i fenomene u međunarodnim odnosima nego što ih empirijski objašnjava.

Međutim, u samoj svojoj biti proučavanja, Engleske škola prihvaća paradigmu moći, države kao suverene političke jedinice, te koncept međunarodne anarhije. Zajedničko sa teorijom realizma jeste odbijanje liberalnog utopizma o mogućoj rekonstrukciji međunarodnog sistema u jedan jedinstveni i hijerarhijski uspostavljeni pravedni poredak. Oslanjajući se u svojoj interdisciplinarnosti na discipline povijesti, prava, sociologije i filozofije (ali ne i ekonomije) te gradeći svoj identitet na naglašavanju tih, kako kaže Smith (1985), „malih razlika” sa američkom disciplinom međunarodnih odnosa, kritičari Engleske škole su se pitali: „što je to zapravo Engleska škola ako ne realizam plus sociologija minus ekonomija” (Jorgensen, 2010: 103). Zbog nedefiniranosti samog pravca do početka 80-tih godina dvadesetog stoljeća, Engleska škola se u većini glavnih teorijskih djela toga doba ne spominje i ne priznaje. Tek s krajem Hladnog rata, te pojavom jake post-pozitivističke kritike i post-modernizma, počinje u svom holizmu i interdisciplinarnosti dobivati na sve većem značenju.

* * *

Jedan od glavnih predstavnika današnje Engleske škole Barry Buzan tvrdi da oživljavanje teorije o međunarodnom društvu ne bi značilo neku novu „borbu” teorija kakve su bile tzv. „velike rasprave” realizma i liberalizma, niti neku novu teorijsku „neo-neo sintezu” tih dviju teorija, već bi to značilo uspostavu „baze za sintezu dovoljno jaku kako bi se udarili temelji vraćanju jedinstvenoj *velikoj teoriji* međunarodnih odnosa” (2001: 472).

Korijeni samog koncepta međunarodnog društva se mogu naći u spisima „oca međunarodnog prava” Huga Grotius-a, odnosno u njegovom djelu *De iure belli ac pacis* (O ratnom i mirnodopskom pravu) iz 1625. godine. Polazna teza Grotius-ove teorije je „solidarnost” čovječanstva na kojoj se bazira

zajedinca država kao temelj budućeg međunarodnog prava i ljudskih prava, a njezin konačni cilj je *civis*: „time se nipošto ne prelazi preko pojedinca, nego on nalazi svoje mjesto unutar velike zajednice samostalnih država” (Hoffmann-Loerzer, 1998: 260). U Engleskoj školi prvi je Grotius-ovu teoriju o međunarodnom društvu razvio Hedley Bull (1977), nazvavši ju neo-grocijanskim pristupom teoriji i praksi međunarodnih odnosa, te je na Ligu naroda i Ujedinjene nacije gledao kao na uspješni koncept ostvarenja neo-grocijanskog pravnog poretka. Budući da postoji odsustvo centralnog autoriteta na svjetskoj razini, potrebno je uspostaviti legalno pravni poredak koji bi se bazirao ne samo na odnosima moći pojedinih država, već i na određenim pravima i dužnostima unutar tog društva država. Uglavnom se oslanjajući na teoretičare društvenog ugovora iz osamnaestog stoljeća, Engleska škola i predstavnici teorije međunarodnog društva pokušavaju ukazati na važnost vladavine prava u kontekstu primjene pravnih normi, ali i kulture i vrijednosnih paradigmi, kao osnovnih smjernica odnosa u društvu država. To znači da postojanje anarhije u odnosima među državama ne isključuje postojanje samog društva. Bull i Watson to objašnjavaju na slijedeći način: „pod međunarodnim društvom podrazumjevamo grupu država (ili općenitije govoreći grupu nezavisnih političkih zajednica) koje zajedno ne čine samo sistem, u smislu da je djelovanje jedne države nužno faktor u kalkulaciji druge, već i uspostava dijaloga i dogovornih zajedničkih pravila i institucija za održavanje odnosa, prepoznavanje zajedničkih interesa te održavanje takvog poretka” (1984: 1).

Teorijski koncept međunarodnog društva u interpretaciji Martina Wight-a pokušava u svojoj osnovi objediniti tri velike teorijske tradicije: racionalističku, realističku i revolucionarnu.

1. Glavna karakteristika racionalizma jeste da je međunarodno društvo uglavnom građeno na principima običaja i normi, dok je sva pažnja posvećena „vrijednostima elemenata međunarodnog općenja unutar stanja prevladavajuće međunarodne anarhije. Oni vjeruju da je čovjek, iako na prvi pogled grešno i krvožedno, ipak racionalno biće” (Wight, 1991: 13).

2. Realistička tradicija ukazuje na to da su države osnovne političke jedinice od kojih je izgrađen međunarodni sistem, dok međunarodno društvo kao takvo ne postoji: „realisti naglasak stavljaju na elemente anarhije, politike moći i rata” (*Ibid.*, 15).

3. Revolucionarna tradicija se odnosi na pristup koji „vjeruje u moralno jedinstvo društva država ili međunarodno društvo, s kojim se predstavnici tog pristupa poistovjećuju, te tako sebi uzimaju pravo da govore u ime tog zajedništva i da zastupaju njegovo sprovođenje kao svoj primarni cilj u pristupu međunarodnoj politici. Po njihovom viđenju, cijelokupno međunarodno društvo prevazilazi

svoje pojedinačne dijelove; oni su kozmopoliti prije nego internacionalisti; dok njihova međunarodna teorija i politika ima mesijanski karakter” (*Ibid.*, 8).

Wight-ovu su trodiobnu podijelu teorije međunarodnog društva kasnije mnogi nadograđivali novim filozofskim postavkama. Naime, sam Wight je bio svijestan širine filozofskog, pravnog, kulturološkog i povijesnog spektra kojeg su nudile ove tri tradicije. S jedne strane, njegov je pristup zbog te širine bio ranjiv, odnosno lako osporavan (pogotovo po pitanju kontradiktornosti realizma koje samo po sebi ne priznaje međunarodno društvo). Steven Smith je pisao da „ne postoji osnova po kojoj bi se odredilo što se odnosi na pojedinu tradiciju, s obzirom da ono što se odnosi na jednu ne odnosi se na sve skupa. Pod tim podrazumjevam da svaka od tih tradicija ima svoje jedinstvene evaluacijske kriterije, ali bez zajedničkog kriterija sve tri tradicije zajedno” (Smith, 1995: 13). S druge strane, ta je širina pogleda nudila nepresušni izvor inspiracije za daljnju teorijsku nadogradnju. Wight je toga bio svijestan pa je međustalim napisao da „kada govorimo o ta tri tipa međunarodne teorije kao obrasce mišljenja, pristupamo im sa filozofskog stanovišta. Ustvari, primjećujemo kako logična koherentnost kompleksnosti ideje i prihvaćanje bilo koje od ove tri jedinstvene ideje, logički povlači za sobom ostale, stoga je ovaj kompletni sistem u mogućnosti da funkcionira kao politička filozofija” (1987: 226).

Osnovni problem dosadašnjeg pristupa međunarodnog društva je bio taj što su se postavke o vladavini prava, odnosno pravnim normama i pravilima razvijale u kontekstu europske zapadne kršćanske civilizacije. Tek je u novije vrijeme Barry Buzan (a prije njega Richard Little (2000)) pokušao na tragu Wight-ove teorijske podjele odrediti novi „triptih” u odnosu na globalne odnose: a. „Međunarodni sistem”, pozitivizam u pristupu; država kao glavni subjekt; b. „Međunarodno društvo”, hermenautika u pristupu; međunarodno pravo kao glavni subjekt c. „Svjetsko društvo”, kritička teorija u pristupu; po-jedinac kao glavni subjekt (2001: 474–476). Claire Cutler (1991) je pridodala tim trima pristupima imena velikana političke filozofije od kojih potječu sva tri pravca. Andrew Linklater, koji inače pripada radikalnoj/kritičkoj teoriji, obogatio je tri tradicije objasnivši razlike u njihovoj epistemologiji. U kratkim crtama, međunarodno društvo bi se moglo prikazati kao u donjoj tablici:

Triptih koncepcija Engleske škole

Realizam	Racionalizam	Revolucionarizam	(Wight)
Međunarodni sistem	Međunarodno društvo	Svjetsko društvo	(Little)
Hobbes	Grotius	Kant	(Cutler)
Pozitivizam	Hermenautika	Kritička teorija	(Linklater)

(Jorgensen 2010: 106)

Metodološka fleksibilnost i širok spektar mogućnosti multidisciplinarnog tumačenja određenih pojava Englesku školu i pristup međunarodnog društva čini veoma privlačnim. Pogledajmo dakle koje sve aspekte i pitanja može osvijetliti teorija međunarodnog društva u pogledu analize suvremenih odnosa regije Zapadnog Balkana.

ODNOSI DRŽAVA ZAPADNOG BALKANA IZ PERSPEKTIVE ENGLJSKE ŠKOLE

Područje jugoistočne Europe u pogledu europskih i euroatlantskih integracija i dalje budi interes velikog broja društvenih znanstvenika. U tom smislu područje Zapadnog Balkana predstavlja značajan predmet proučavanja s aspekta teorije međunarodnog društva. Odnos država zapadnobalkanske regije, kako međusobno tako i u odnosu prema Europskoj Uniji, može se analizirati i tumačiti primjenom tri tradicije (realizma, racionalizma i revolucionarizma). Povijesna i politička kompleksnost regije nam to omogućuje. Posebnu problematiku tog prostora predstavlja činjenica da proces razdruživanja bivše jugoslavenske države, koji je u prvoj fazi započeo ratom (1991–95) u kontekstu pada komunizma u istočnoj Europi (1989–91), traje još do danas.

Uspostavljanje novih država, neriješena granična pitanja, pitanje sukcesije, permanentna kriza racionalnosti i identiteta pojedinih društava itd. predstavlja niz međudržavnih ili unutar državnih sporova koje je za sobom redom neriješene ostavila ratom razorena bivša socijalistička Jugoslavija. Tumačiti Zapadni Balkan sa aspekta međunarodnog društva predstavlja izazov budući da samu regiju treba analizirati u okviru onoga što Buzan naziva „podglobalnim društvom.” Naime, s obzirom na „očitu regionalizaciju posthladnoratovskog međunarodnog sistema, nužno je što prije početi istraživati podglobalne (regionalne) procese, i implikacije koje ti procesi stvaraju na globalnoj razini; dakle, nezapadne forme međunarodnog društva, i forme koje su nastale kao proizvod zapadnih i nezapadnih fuzija” (2001: 483). Iako Buzan ovdje u prvom redu misli na Aziju, odnosno na uspon azijskog kapitalizma, Zapadni Balkan kao podglobalna regija u odnosu na Europu treba biti promatrana upravo u tom smislu; kao podglobalno međunarodno društvo sa svojim specifičnim karakteristikama i odnosima.

Jedan od glavnih predstavnika Engleske škole Terry Nardin ponudio je dva pogleda na međunarodno društvo: kao „svrhovito” i kao „praktično.” Nardinov je koncept razvijen pod intelektualnim utjecajem jednog od najvećih engleskih političkih mislioca dvadesetog stoljeća Michael-a Oakeshott-a, koji je proučavajući civilno društvo zaključio da postoje dva oblika ljudskog udruživanja – *universitas* i *societas*. Dok je prvi oblik vezan za promišljeno

udruživanje u postizanju zajedničkog cilja, drugi oblik – *societas* – se veže za „moralno” udruživanje slobodnih aktera „koji priznaju jedino autoritet određenih uvjeta, nužnih za udruživanje i djelovanje, ali s potpunom slobodom pojedinačnog djelovanja u postizanju individualnih ciljeva” (Griffiths, 2006: 152). Nardin taj koncept primjenjuje na međunarodno društvo država u svojoj knjizi *Law, Morality and the Relations of States (Zakon, moral i odnosi država)* (1983)), s tim da udruživanje *universitas* naziva „svrhovitim” a *societas* „praktičnim”. Međunarodno društvo Nardin vidi kao „praktično” udruženje država, „od kojih je svaka predana svom vlastitom cilju i svojoj koncepciji uređenja ‘dobrog života’. Zajedničko dobro takve zajednice ne leži u ciljevima koje neki, ili katkad većina pripadnika udruženja kolektivno žele postići, već upravo u vrijednostima pravde, mira, sigurnosti i suživota (...)” (1983: 19). Kad je riječ o Zapadnom Balkanu, povijest i sadašnjost regije možemo promatrati kroz primjenu oba koncepta.

Za prvi primjer treba uzeti jugoslavensko iskustvo udruženja zapadnobalkanskih republika u zajedničku socijalističku federaciju (1945–91). Iako je riječ bila o jednoj državi, nakon donošenja Ustava iz 1974. godine, po kojemu republike dobivaju određenu autonomiju, (što je navelo pojedine autore na zaključak da je Jugoslavija od tada „*de facto* dijelovala kao konfederacija samostalnih republika” (Malešević, 2004: 278)), možemo govoriti o svojevrsnom jugoslavenskom međunarodnom društvu. To međunarodno društvo socijalističkih republika, vezano u federaciju predvođenu jednim partijskim vodstvom, može se okarakterizirati kao „svrhovito” međunarodno udruženje. Iznošenje nekih od glavnih smjernica postizanja „dobrog života” – a to je bilo ostvarenje komunističke utopije – jeste isključivo bilo u domeni Saveza komunista, usprkos Ustavom zagarantirane autonomije djelovanja republika. Ti ciljevi koji su uključivali „odumiranje države” (koje je SK teoretičar Edvard Kardelj (1954) kao jugoslavenski državni cilj po prvi puta predstavio u svom izlaganju u Oslu), Marks-ov koncept slobodne asocijacije radnika ostvarene kroz Zakon o udruženom radu iz 1976. godine, deetatizacija i decentralizacija, te konačno miroljubiva koegzistencija u vanjskoj politici (Program SKJ iz 1958. godine navodi glavne smjernice vanjske politike o ujedinjenju cijelog svijeta na bazi ekonomske solidarnosti (1958: 83)), isključivo su bili definirani od strane partijskog vrha na čelu sa Titom.

Upravo ta „svrhovitost” jugoslavenskog udruživanja zapadnobalkanskih naroda – stvaranje idealnog socijalističkog društva – pretpostavljala je uz nužnost sustavnog kršenja ljudskih prava (kako se ne bi pojavila skretanja u zacrtanim pravcima društvenog razvoja) i uništavanje onih vrijednosnih autoriteta koji proizlaze kao osnov svih normi i zakona koji su potrebni za zdravo

funkcioniranje međunarodnog društva. To se u prvom redu odnosi na ustav. Titova poznata izjava pravnicima da se ne drže zakona kao „pijani ploti” na najbolji način oslikava samu ulogu ustava i zakona u jugoslavenskoj zajednici, koji su služili kao „posebni instrumenti sa specifičnom ulogom u procesu postizanja određenih – socijalističkih – ciljeva” (Dimitrijević 2007, 177). Bezvrijednost takvog autoriteta kakav je bio jugoslavenski Ustav pokazala je ustavna kriza u Jugoslaviji krajem 80-tih godina dvadesetog stoljeća, kada su republike započele rušiti Jugoslaviju na način da su ili branile ili kršile Ustav ovisno o svom nacionalnom interesu. Ustav naravno nije niti je mogao predstavljati bilo kakav institucionalni autoritet budući da mu je „svrha” bila da kao samo jedan od partijskih instrumenata služi uspostavi socijalističkog „dobrog života”. Konačno, konkretna funkcija prava kao takvog jeste bila „kontrola,” te je pravo „formalno i sadržajno određeno kao sistem naređenja i zabrana” (*Ibid.*, 178). Odsutvo i manjkavost vladavine prava u državama slijednicama bivše Jugoslavije direktna je posljedica takvog pravnog naslijeđa.

Od sredine 90-tih godina dvadesetog stoljeća, međunarodno društvo Zapadnog Balkana djeluje kao „praktično” udruženje samostalnih država. Međutim, praktična suradnja se može ostvarivati s aspekta dvije dijametralno suprotstavljene tradicije Engleske škole – s revolucionarnog (kantovskog) aspekta potpune predanosti suradnji u međunarodnom društvu; te s realističkog (hobsovskog) aspekta suradnje država iz vlastitog nacionalnog interesa, koji na neki način i prevladava. Po pitanju prvog oblika suradnje, regija Zapadnog Balkana još je uvijek daleko od uspostavljanja bilo kakve suradnje na bazi međusobnog povjerenja i to uglavnom zbog već navedenog razloga nedovršenog razdruživanja post-jugoslavenskog prostora. Loše iskustvo „svrhovitog” udruživanja u obje jugoslavenske zajednice tokom dvadesetog stoljeća (kraljevinu 1918–41 i socijalističku federaciju 1945–91) danas predstavlja glavnu političku, ali i psihološku prepreku (u prvom redu međudržavno nepovjerenje) bilo kakve „praktične” suradnje država, za koje Nardin tvrdi da bi trebala biti uspostavljena usprkos različitosti kultura, vrijednosti, interesa i uvjerenja. Ili kako je Tim Dunn pisao da bi se društva trebala „udruživati na bazi suradnje koja bi im omogućavala obostranu dobit” (1978: 146).

Tumačenje međunarodnog društva Hedly-a Bull-a (1977), koji pripada racionalističkoj, odnosno tzv. neo-grocijanskoj tradiciji Engleske škole, zagovara primarnu „svrhovitost” udruživanja na bazi određenih pravila i normi koje proizlaze iz vrijednosnog sistema društvene prakse i interakcije. Drugim riječima, formalno gledano vladavina prava bi se u tom kontekstu trebala odnositi upravo na zaštitu demokratskog ustroja kao i zaštitu prava pojedinaca. Iako Bull tvrdi da države djeluju unutar međunarodne anarhije, to samo po sebi

ne isključuje postojanje određenog poretka zasnovanog na pravdi, normama i zakonima i vladavini prava kako među državama tako i na njihovom unutarnjem planu. Naime, prema Bull-ovom viđenju međunarodno društvo postoji onda kada određena grupa država „u svojim odnosima počne sebe percipirati kao grupu vezanu zajedničkim nizom pravila; u odnosu prema procedurama međunarodnog prava, diplomatskoj praksi, općenito po pitanju članstva u međunarodnim organizacijama, te pravilima i običajima ratovanja” (1977: 13). Uprkos političkom nepovjerenju uvjetovanom poslijeratnim traumama te nedovršenom procesu razdruživanja post-jugoslavenskog prostora, struktura zapadnobalkanskog međunarodnog društva je već oblikovala neke zajedničke normativne standarde pravila ponašanja. Povrh toga, države regije imaju, barem nominalno, za uspostavu „dobrog života” dva identična nacionalna interesa i prioriteta (unutarnji i vanjski), a za čije je ostvarnje međudržavna suradnja nužna. Glavni unutarnji cilj svake zapadnobalkanske države pojedinačno jeste borba protiv korupcije i kriminala; glavni vanjskopolitički cilj kojega gotovo sve države deklariraju kao prioritet su europske i euroatlantske integracije. Drugim riječima pitanje sigurnosti je usko vezano za pitanje uspostave vladavine prava. Upravo kod tih unutarnjih i vanjskih prioriteta uočavamo važnost normi, zakona i običaja, koji navode zemlje na suradnju: *a priori* se kriminal i korupcija moraju percipirati kao negativne pojave u svakom društvu bez obzira na stupanj međusobnog nepovjerenja. S druge strane, euroatlantske integracije predstavljaju civilizacijski iskorak u društvo država koje su ostvarile kantovsku zonu vječnog mira i ostvarnje vladavine prava. U tom smislu unutarnji cilj se može promatrat iz kuta racionalističke perspektive, dok se vanjski nužno mora posmatrat sa revolucionarne.

Korupcija i organizirani kriminal nisu specifično zapadnobalkanski problem; britanski BBC World Service je krajem 2010. godine predstavio statistiku po kojoj je korupcija kao globalna nepogoda trenutno prioritetni predmet rasprave svjetskih političkih elita, potisnuvši čak i „klimatske promjene, te opću glad i siromaštvo” (Hughes i Pyman, 2011: 16). Međutim, korupcija i kriminal definitivno predstavljaju ključni problem regionalnog društveno-političkog razvitka i funkcioniranja ovog podglobalnog međunarodnog društva. Osim što su tijela nacionalne sigurnosti, unutarnjih poslova i obrane na Zapadnom Balkanu tokom 90-tih godina dvadestog stoljeća bile u međusobnom ratu, na domaćem terenu nisu bile imune na infiltraciju elemenata organiziranog kriminala. Položaj takvih institucija, proizišlih bilo iz rata (Jugoslavija) ili totalitarne vlasti (Sovjetski Savez), podrazumijevalo je njihov poseban društveni položaj i utjecaj; „riječ je o tijelima koja su imala povlaštenu pristup povjerljivim informacijama, vojnim zalihama, prirodnim i financijskim izvo-

rima, te pristup samim izvorima moći” (*Ibid.*, 17). Problem se mora sagledat u kontekstu postkomunističke tranzicije. „Otpuštanja, rezovi i privatizacijske mjere u tijelima obrane i sigurnosti su u jeku propadajućeg društvenog poretka i ekonomske depresije doveli do ‘laganog i nekontroliranog prelaska’ dijela bivših pripadnika vojnih snaga i sigurnosnih službi u organizirani kriminal” (*Ibid.*). Kontinuirano urušavanje društvenog poretka i slabljenje institucija pod djelovanjem korupcije i organiziranog kriminala (neki od najekstremnijih primjera su npr. ubojstvo srpskog premijera Zorana Đinđića 2003. godine, ili ubojstvo hrvatskog novinara Ive Pukanića 2008. godine), tek je od 2009. godine navelo represivne organe zapadnobalkanskih država na suradnju.

Upravo na primjeru današnje regionalne policijske suradnje uviđamo racionalistički koncept međunarodnog društva na djelu. Prvi su korak napravile Hrvatska i Srbija, potpisavši suradnju njihovih policijskih snaga sredinom 2009. godine. Iduće godine, na redovnom sastanku ministara Hrvatske i Srbije, srpski ministar unutrašnjih poslova Dačić izjavljuje da „policijska suradnja Hrvatske i Srbije je mnogo ispred političke suradnje što može poslužiti kao primjer i drugim državama”, dodajući da „organizirani kriminal nema granice, ne poznaje podjelu na vjeru i naciju već samo interes i profit” (Dubrovački vjesnik, 07. 05. 2010). Najava ministara unutarnjih poslova dviju država je bilo osnivanje regionalnog centra Zapadnog Balkana za borbu protiv korupcije i kriminala. Suradnja se proširila na sve zemlje regije, uključujući i one najnestabilnije. Sredinom 2011. godine predstavnici policije Bosne i Hercegovine, Srbije i Hrvatske održali su sastanak u Sarajevu gdje je bosanski predstavnik izjavio s neizostavnim političkim aspektom da „javnost u Bosni i Hercegovini zna da policija iz Srbije svake godine daje veliki doprinos sigurnom obilježavanju obljetnica zločina i genocida nad Bošnjacima u Srebrenici te zločina nad Srbima u Bratuncu. Više je problema na kojima trenutačno zajednički rade naše policije i to je dokaz kako smo duboko svjesni nužnosti zajedničke policijske suradnje u regiji” (Dnevni list, 15. 07. 2011). Sama svijest o potrebi zajedničke suradnje usprkos nepovjerenju i uglavnom narušenim odnosima dobar je pokazatelj funkcioniranja međunarodnog društva u zapadnobalkanskoj regiji.

Na službenim stranicama svih ministarstava vanjskih poslova država Zapadnog Balkana europske i euroatlantske integracije su ili na vrhu vanjskopolitičkih prioriteta (kao npr. Crne Gore (MIP, 01. 08. 2011)) ili pri samom vrhu (kao npr. Bosni i Hercegovini, kojoj je ipak osnovni prioritet „Očuvanje i zaštita nezavisnosti, suvereniteta i teritorijalnog integriteta (...) u međunarodno priznatim granicama” (Predsjedništvo BiH, 01. 08. 2011)). Srpski predsjednik Boris Tadić Europu stavlja kao vanjskopolitički prioritet Srbije ispred SAD-a,

ali i Rusije (Sarajevo, 01. 08. 2011). O važnosti euroatlantskih integracija za Hrvatsku, te zbog čega integracije sa EU predstavljaju prvi prioritet hrvatske vanjske politike može se naći u članku Franje Tureka (2001: 187–98). Odlučnost država Zapadnog Balkana da kao jedno međunarodno društvo realizma postanu dio zajedničkog društva naroda Europe je neupitna. Međutim, postavlja se pitanje da li zapadnobalkansko međunarodno društvo može pojmmit tzv. revolucionarni aspekt europskog društva?

REVOLUCIONARNI PRISTUP: EU I ZAPADNI BALKAN

Revolucionarni pristup, odnosno kantovski, po tradiciji Engleske škole predstavlja koncept tzv. „svjetskog društva”, odnosno kozmopolitizma. Uzrok svih ključnih rasprava unutar akademskog kruga Engleske škole se vodio upravo po pitanju ta dva dijametralno suprotstavljena koncepta – realističke i revolucionarne tradicije, koja je u Engleskoj školi po pitanju međunarodnog društva proizvela dvije frakcije: pluraliste (bliski realizmu, glavni predstavnici: Hedly Bull i Robert Jackson) i solidariste (bliske revolucionarizmu, glavni predstavnici: Nicholas Wheeler, T. B. Knudsen i Thomas Weiss). Bit rasprave se dakle vodila oko pitanja pojedinca, njegovih prava, odnosno određivanja granice njegova položaja kao pripadnika ili određene političke jedinice (države) ili univerzalnog građanina jednog međunarodnog društva. Proces ujedinjavanja Europe od 50-tih godina dvadesetog stoljeća po mnogim je analitičarima (u prvom redu Michael-a Doyle-a) na tom kozmopolitskom tragu.

Ideja ujedinjene Europe kontinuirano se ostvaruje u posljednjih šest desetljeća kroz realizaciju filozofskih načela prosvjetiteljstva i to u prvom redu Kantove filozofije. Kada je riječ o dubljem integriranju EU, forma ujedinjenja je još uvijek predmetom rasprava i permanentnog oblikovanja, pogotovo u vidu politike proširenja na jugoistok, dakle Zapadni Balkan. Društveno-politički sadržaj same Unije se bazira na kantovskim principima „republikanskog ustava” – riječ je o jednakosti svih građana pod zakonom, te trodiobi sudbene, izvršne i zakonodavne vlasti (Kant, 1995: 557). Trgovinska međuzavisnot je trebala predstavljati tehnički oblik iskorjenjivanja rata, dok bi ustavna stega i poštovanje ljudskih prava na globalnom nivou dodatno omogućilo dublju integraciju, liberalni mir i suradnju među državama. Ti principi bi činili bazu zajednice država koju Kant naziva federacijom suverenih republika (prototip čega je današnja EU). Međuostalim, ta se federacija suverenih republika trebala na bazi šest preliminarnih članova njegova *Vječnog mira* ostvariti putem kozmopolitskog prava na univerzalno gostoprimstvo: pravo stranaca da dolaskom u drugu državu ne budu tretirani kao neprijatelji države, te samim time i nedobrodošli (*Ibid.*, 558–9).

Građanska prava, jednakost i slobodno kretanje ljudi preko granica u današnjoj su EU na neki način posljedica sinteze europske „kontinentalne” misli ali i političkih procesa unutar „Atlantske” sfere, konkretno stvaranja Sjedinjenih Američkih Država u razdoblju donošenja zakona i uređenja federacije u tzv. drugoj fazi Američke revolucije (1783–1791).⁴ James Madison, tvorac američkog Ustava i četvrti predsjednik SAD-a, tvrdio je da je 13 država koje su tada činile SAD (1787. godine, kada je i donesen Ustav), ujedinjene po „kontinentalnom” (kantovskom) federalnom principu ali i tzv. „Atlantskom”, koji je podrazumjevao aktivno sudjelovanje građanstva i prakticiranje građanskih prava u republici; element koji inače, kako tvrdi Nicolas Onuf (1998), nije postojao u Kantovom konceptu. Sama država je tumačena od američkih revolucionara kao dobrovoljno udruženje pojedinaca, odnosno „ugovor pojedinaca od kojih potiče sva državna vlast” (Molnar, 2001: 374). Na bazi te euroatlantske tradicije, slobodno se može reći da EU sa svojim društveno-političkim i pravnim uređenjem kao multikulturalna i građanska zajednica demokratskih država danas neupitno i bespogovorno pripada revolucionarnoj tradiciji, temeljenoj na kantovskim principima. Michael Doyle (1983) tu zajednicu opravdano naziva ostvarenom „kantovskom zonom mira” u svijetu.

Bit razlike između realističke i revolucionarne tradicije jeste bit poimanja zajednice i pojedinca, a to sve više predstavlja civilizacijsko-psihološki problem Zapadnog Balkana u odnosu prema EU, s kojom teži postići integraciju. Naime, problem ta dva društva država jeste u tome što europski „zapadni put uspostavljanja nacionalne države, koji je omogućio da se kategorija nacije postepeno pacificira kroz republikanski koncept državljanstva, ovdje (na Zapadnom Balkanu) nikada nije bio dostignut” (Dimitrijević, 2007: 159–60). Kao i u rasparavama Engleske škole, osnovna bit problema će biti pojedinac, odnosno definiranje granice između njegovih prava pod međunarodnim zakonima te njegovom pokoravanju suverenitetu države iz koje dolazi. Problem je dakle u tome što „ekspanzija individualnih prava izvana prijeti pravnoj suverenosti, time što omogućuje vanjsku intervenciju u unutarnji život države; prijeti unutarnjoj empirijskoj suverenosti ograničavajući joj pravo nad svojim građanima” (Buzan, 2001: 478). Upravo su to razlozi zbog kojih je regionalne međudržavne odnose na Zapadnom Balkanu jedino i moguće razumjeti unutar koncepta najkrućeg realizma: „narodi regije dočekali su moderno doba u ‘tuđim’

⁴ Prva faza se odnosila na borbu za oslobođenje i nezavisnost američkih kolonija od britanske vlasti, počevši sa tzv. „Bostonskom čajankom” 1773. godine i završivši britanskim porazom 1783. godine. Druga faza se odnosi na razdoblje do 1791. godine u kojoj su američki borci za nezavisnost zaokupljeni uređenjem i konstituiranjem slobodnog društva.

apsolutističkim državama (...) rasijani po teritoriji velikih imperija koje nisu imale ništa zajedničko sa zapadnim konceptom moderne nacionalne države, ti narodi su često razvijali specifične regresivne nacionalizme, zasnovane na romantičnim mitovima i snovima o državi čije bi se granice podudarale sa dometom materinog jezika” (Dimitrijević, 2007: 160). Kada se tome i pridoda kontekst rata i neriješenih međunacionalnih pitanja koji traju od 90-tih godina dvadesetog stoljeća, jasna je kolektivna potreba zapadnobalkanskih država za mitom o državi kao vrijednosti a ne o onome što ona stvarno jeste: povijesna datost (ili kako bi cinički rekao Nietzsche „posljedica egoizma masa i slijepa potreba za postojanjem” (1982: 40)). Dva koncepta: zapadnobalkanski realistički i europski revolucionarni neuskladivi su, što se može reflektirati na niz nivoa djelovanja, ali u prvom redu i na uspostavu vladavine prava.

U svim državama zapadnobalkanske regije počinje se javljati određena opozicija i kritika europskog kozmopolitizma, koja tvrdi da integracije nisu ništa drugo do nova kolonizacija (u prvom redu ekonomska). Činjenica jeste da se svojedobno Kantovo viđenje europske federacije republika nije odmicalo od svog ukorijenjenog eurocentričnog pogleda. Naime, na osnovama trgovinske međuzavisnosti Europa kozmopolitskih federacija samo je trebala zamijeniti Europu kao središte svjetskih imperija. Drugim riječima „Kant i njegovi istomišljenici nisu zamišljali federalizam koji bi nadomjestio ekonomske odnose i konstitucionalne forme koje su nastale kao posljedica ratova europskog imperijalizma i kolonizacije, već su tvrdili da će nezavisne države i međunarodni federalizam biti izgrađeni upravo na tim istim temeljima” (Tully, 2002: 335). Nadalje, sam Kant navodi u *Ideji o univerzalnoj povijesti sa kozmopolitskog stajališta* iz 1784. godine da će u novom svjetskom poretku jedne svjetske federacije republika i dalje biti prisutna određena hijerarhija na čijem će vrhu zbog svoje „kulture” i „moralnosti” biti zapadnoeuropske nacije-države.⁵ U osmoj i devetoj tezi iznosi da će te zapadne europske nacije „po svemu sudeći u konačnici stvarati zakone za druge (nacije)” (Kant, 2011). Takav pristup je pogotovo kritiziran u suvremeno doba, gdje određena pravila međunarodnih pravnih, trgovinskih, vojnih ili finansijskih institucija određuje upravo razina utjecaja najmoćnijih država koje pripadaju euroatlantskom krugu.

Sustavna kriza koja traje u više oblika i na više nivoa od početka procesa razdruživanja jugoslavenskog prostora, odražava se i kroz kritiku onih elemenata koji karakteriziraju kantovsku tradiciju: republikanski ustav, kozmopolitski federalizam i kapitalistički ekonomski poredak. Srž konceptualnog su-

⁵ U Kantovom promišljanju o superiornosti europskih nacija važno je mjesto zauzima i rasni faktor kojega obrazlaže u svom djelu *O rasnim razlikama ljudi* iz 1775. godine.

koba balkanskog realizma i europskog revolucionarizma jeste uvjetovan percepcijom kao posljedicom kolektivne psihološke traume zapadnobalkanskih naroda koji integraciju sa EU vide kao vraćanje „svrhovitom” udruživanju država. Zapadnobalkanski euroskepticizam poprima obrise kritike Frantz-a Fanon-a koji je u svom djelu *The Wretched of the Earth* (1961) tvrdio da je u borbi za oslobođenje koloniziranih naroda Trećeg svijeta međuostalim bilo nužno uništiti identitet i kulturu koju su nametnuli kolonizatori. Ono što je bilo od ključne važnosti kako bi se sprovela istinska dekolonizacija jeste da dekolonizirani narodi ni pod koju cijenu ne prihvate europski model kozmopolitske vlasti, već da se vrate svojim tradicionalnim korijenima, te kroz svoju kulturu pronađu rješenja za svoj daljnji razvitak. Stoga Fanon upozorava kolonizirane narode da „nikako ne imitiraju Europu” inače, „svoju sudbinu ostavljaju u rukama Europljana, koji će njom bolje rukovodit od njihovih najdarovitijih predstavnika” (1961: 312–13). Jedan od glavnih argumenata današnjih anti-europski nastrojenih struja u zapadnobalkanskim državama jeste da europske integracije predstavljaju opasnost opstanka njihovog kulturnog i nacionalnog identiteta upravo nametanjem kozmopolitskog sistema.

Konačno dolazimo do drugog važnog aspekta europske tradicije koji predstavlja važan element u normalizaciji odnosa zemalja Zapadnog Balkana te važan element u procesu euroatlantskih integracija – multikulturalnost. Po definiciji, multikulturalnost je „misao unutar političke filozofije” koji se odnosi na „toleriranje (...) nacionalnih manjina kao ravnopravnih građana, priznavanje i pozitivno prilagođavanje različitosti grupa” (Stanford Encyclopedia of Political Philosophy, 3. 9. 2011). Multikulturalnost se kao alternativa Kantovom konceptu kozmopolitizma pojavljuje po prvi put u radu Kantovog učenika J. G. von Herdera, koji kozmopolitizmu suprotstavlja kulturni pluralizam s pretpostavkom da su „sve kulture sebi svojstvene te da imaju svoje vlastite povijesti” (Tully, 2002: 344). Kritika kantovskog kozmopolitizma zasnovanog na svijetskoj hijerarhiji u odnosu na europske civilizacijske standarde u drugoj polovini dvadesetog stoljeća se razvila u vidu poštovanja drugih kultura i identiteta, koje ujedno pretpostavlja i uzajamno samopoštovanje. U tom smislu John Rawls tvrdi da je samopoštovanje primarno dobro liberalnih društava, budući da „samopoštovanje zahtjeva određeno uzajamno potvrđivanje i poštivanje građanskih praktičnih identiteta” (Rawls, 1971: 440–1).

Takav pristup kojeg moderna Europa podržava i na kojem je izgrađena sve je više kritizirano zbog problematike velikih imigracija iz Azije i Afrike. Kritika tvrdi da je na djelu „jedna pokajanička škola mišljenja, prema kojoj su za neuspjeh integracije kriva europska društva koja nisu pokazala dovoljno dobre volje prema doseljenicima i nisu izdvojila dovoljno sredstava kao pomoć

za njihovo stambeno zbrinjavanje i za druge svrhe, uključujući i obrazovanje” (Laqueur, 2008; 172). Ta politička grižnja savijesti možda je najviše izražena u Njemačkoj zbog povijesne hipoteke nacizma. Međutim, iako u početku usredotočeni na čisto ekonomski aspekt primanja doseljenika (pogotovo iz Turske) kao radne snage 60-tih i 70-tih godina dvadesetog stoljeća, njihova integracija doživjela je neuspjeh: „kulturalna otuđenost je možda veća nego u Britaniji i Francuskoj zbog nepostojanja zajedničkog jezika (većina doseljenika u Ujedinjeno Kraljevstvo zna nešto engleskog, a gotovo svi doseljenici u Francuskoj znaju ponešto francuskog jezika); stopa nezaposlenosti među mladim ljudima turskog porijekla dvaput je veća nego kod drugih” (*Ibid.*, 192). To je i navelo njemačku kancelarku Angelu Merkel da prizna da „pokušaji da se stvori multikulturalno društvo u kojemu svi ljudi sretno žive jedan pokraj drugoga, bez obzira na jezik kojim govore, jednostavno nisu uspjeli” (Imigranti u Njemačkoj, 03. 09. 2011).

S druge strane, pitanje multikulturalizma je na Zapadnom Balkanu pitanje djelovanja pojedinačne države u smislu poštivanja prava ne imigracije već svojih starosjedilačkih grupa, čija se matična država uglavnom nalazi u neposrednom susjedstvu (što je i bio neposredni uzrok ratova 90-tih godina dvadesetog stoljeća). Iako su multikulturalana državna udruženja s povijesnog aspekta (npr. Austro-Ugarska, Jugoslavija) predstavljala negativno iskustvo i usprkos krizi tog koncepta u suvremenoj Europi, pojedine države Zapadnog Balkana neminovno vide u multikulturalizmu izlaz iz svoje krize racionalnosti, koja se time uzajamno reflektira i na loše odnose u regiji. Crna Gora je tu dobar primjer. U Odluci o proglašenju Ustava Crne Gore iz 2007. godine piše da je to država utemeljena na bazi „opredjeljenja građana Crne Gore da žive u državi u kojoj su osnovne vrijednosti: sloboda, mir, tolerancija, poštovanje ljudskih prava i sloboda, multikulturalnost, demokratija i vladavina prava” (Odluka..., 03. 09. 2011). O važnosti izgradnje multikulturalne Crne Gore ukazao je popis stanovništva iz 2011. godine koji je pokazao da u Crnoj Gori nema većinskog naroda. Crnogorski premijer Lukšić je pridodao da je to ujedno crnogorska „vrijednost i bogatstvo. I do sada smo bili primjer sklada u tom smislu, i tu vrijednost možemo snažno promovirati u daljim europskim integracijama” (Lukšić: *Popis pokazao da je Crna Gora multietničko društvo*, 03. 09. 2011).

Međutim, političko promoviranje multikulturalizma na Zapadnom Balkanu, pogotovo sa državama koje nemaju većinsko stanovništvo – kao Crna Gora ili Bosna i Hercegovina – za izgradnju uređenog regionalnog međunarodnog društva ne smije odskakati od osnovnih principa kantovske tradicije. Naime, kantovski odgovor kritici kozmopolitizma je da se „priznavanje i poštivanje kulturoloških razlika odvija izvan sfere političkoga, dakle u sferi

‘etike’ i ‘samopoštovanja’, dok je ‘građanstvo’ prepoznato u skladu sa poštivanjem koje je pod isključivom i nepristranom političkom jednakošću, odnosno u identičnim pravima i dužnostima građana” (Tully, 2002: 348). Uspješna uspostava vladavine prava velikim je dijelom i vezana za uspješnost uspostave jednog funkcionalnog kozmopolitiskog društva kantovske tradicije. Koliko će u tom smislu napredovati međunarodno društvo u zapadnobalkanskoj regiji, da li će nagingati realizmu ili kozmopolitizmu (te u tom kontekstu i određenom multikulturalizmu), koliko i kako će sazrijevati svijest o prednostima suradnje, te koliko će se lokalne političke elite oslanjati na sprovođenje vladavine prava, ostaje pitanje daljnjih analiza. Znanost, kao što je ponudila Engleska škola, može pomoći u daljnjem putu razumjevanja odnosa kako bi se, međuostalim, izašlo iz onoga što mnogi smatraju oktroiranim „Dejtonskim mirom”, u stanje kantovskog „vječnog mira”.

ZAKLJUČAK

Engleska škola nudi niz koncepata koji mogu kroz komparacije i suprotstavljanje triju različitih tradicija (prema Martin-u Wight-u: realističke, racionalističke i revolucionarne) nuditi nove odgovore za razumjevanje političkih i društvenih procesa u odnosima država Zapadnog Balkana. Velika prednost leži u činjenici da Engleska škola i pristup međunarodnog društva ne priznaju strogo empirijski pristup u metodologiji, već se baziraju na normativnom, odnosno interpretativnom pristupu. To se međuostalim odnosi i na oslanjanje Engleske škole velikim dijelom na historiografiju, bez koje je Zapadni Balkan gotovo nemoguće razumjeti. U ovom smo radu pokazali koliko je historiografija važna za današnje razumjevanje odnosa u regiji, prvenstveno kompariranjem prirode odnosa u jugoslavenskoj socijalističkoj federaciji (po Nardinu „svrhovito” udruženje) sa suvremenim realističkim međunarodnim društvom Zapadnog Balkana („praktično” udruženje).

U svojim postavkama o međunarodnom društvu neo-grocijanski koncept ukazuje da u međunarodnoj anarhiji u kojoj vlada veliko nepovjerenje među državama, postoje određena pravila i vrijednosti koja za uspostavu „dobrog života” u vlastitim društvima nužno navode države na suradnju. U državama Zapadnog Balkana, u kojima zbog rata i svojevrsnog nedovršenog procesa razdruživanja post-jugoslavenskog teritorija prevladava nepovjerenje, borba protiv korupcije i kriminala koji permanentno opstruiraju funkcioniranje pravne države, uspostavu vladavine prave bazirane na nekim univerzalnim principima kozmopolitizma, kao i euroatlantskih integracija kojima sve zapadnobalkanske države teže, dovelo je do neminovne suradnje.

Kao međunarodno društvo, Zapadni Balkan se uglavnom proučava s aspekta realističke tradicije, ali i racionalističke. Što se tiče kantovske revolucionarne tradicije, zbog kašnjenja u formiranju moderne nacionalne države, zapadnobalkanske zemlje su daleko od poimanja koncepta kozmopolitskog i građanskog društva. Da države Zapadnog Balkana prihvaćaju te koncepte je neupitno: gotovo je svim državama regije prioritet integracija sa EU. Međutim, u kolikoj mjeri realno može zaživjeti kantovska tradicija je upitno. Strah da će priroda eurointegracija biti „svrhovitog” karaktera, baš kao i integracija naroda ove regije u prvu i drugu Jugoslaviju u dvadesetom stoljeću, pobuđuje velik otpor euroskeptika, oživljavanja nepovjerenja i naglašene ksenofobije, što velikim dijelom negativno utječe i na djelovanje vladavine prava. Ono što u Engleskoj školi predstavlja permanentnu akademsku raspravu između onih koji su bliski realističkoj tradiciji i onih revolucionarnoj, nepremostivi je jaz koji će ulaskom Zapadnog Balkana u EU postaviti otvoreno pitanje odnosa pojedinca i države, međupoštovanju različitih etničkih grupa u kontekstu multikulturalizma, te konačno u koncipiranju kako „dobrog života” za svoje vlastito društvo, tako i dobrih odnosa među državama regije.

LITERATURA

- [1] Aron, Raymond, 2001: *Mir i rat među narodima*, Golden marketing, Zagreb.
- [2] Bull, Hedly, 1977: *The Anarchical Society: A Study of Order in World Politics*. London: Macmillan.
- [3] Bull, Hedly i Adam, Watson, 1984: *The Expansion of International Society*. Oxford: Oxford University Press.
- [4] Buzan, Barry, 2001: The English School: An Underexploited Resource in IR, *Review of International Studies*, (27) 3: 471–488. Cambridge University Press, Cambridge.
- [5] Dimitrijević, Nenad, 2007: *Ustavna demokratija shvaćena kontekstualno*. Beograd: Reč.
- [6] Dnevni list: Policije BiH, Hrvatske i Srbije u zajedničkim akcijama. http://www.dnevni-list.ba/index.php?option=com_content&view=article&id=20579:policije-bih-hrvatske-i-srbije-u-zajednicim-akcijama-&catid=1:dogaaaji&Itemid=2. (15. 07. 2011).
- [7] Doyle, Michale, 1983: Kant, Liberal Legacies and Foreign Affairs. *Philosophy and Public Affairs*. 12: 205–34, 323–53.
- [8] Dubrovački vjesnik: Suradnja dvaju policija mora biti imuna na razvoj političkih odnosa. <http://www.dubrovacki.hr/clanak/19174/suradnja-dvaju-policija-mora-biti-imuna-na-razvoj-politickih-odnosa?c=1>(07. 05. 2010).
- [9] Dunn, Tim, 1978: *Investigating International Society: A Histroy of English School*. New York: St. Martin's Press.
- [10] Fanon, Frantz, 1961: *The Wretched of the Earth*. New York: Grove Press.
- [11] Griffiths, Martin, 2006: *Fifty Key Thinkers in International Relations*, Routledge, New York.

- [12] Hoffmann-Loerzer, Gunter, 1998: Grotius. *Klasici političkog mišljenja 1: od Platona do Hoebbsa*. (ur.) H. Mainer, H. Rausch i H. Denzer. Zagreb: Golden Marketing: 244–264.
- [13] Huges, William i Mark Pyman, 2011: Organized Crime: Joint Responsibility. *World Today*. 67 (4): 16–18.
- [14] *Imigranti u Njemačkoj: Angela Merkel – Nije uspjela ideja multikulturalnog društva*. <http://www.vecernji.hr/vijesti/angela-merkel-nije-uspjela-ideja-multikulturalnog-drustva-clanak-204340>. (03. 09. 2011).
- [15] Jones, R. E., 1981: The English School of International Relation: A Case for Closure. *Review of International Studies* 7 (1): 1–14.
- [16] Kant, Immanuel. *Idea for a Universal History from a Cosmopolitan Point of View*. <http://www.marxists.org/reference/subject/ethics/kant/universal-history.htm> (24. 07. 2011).
- [17] Kant, Immanuel, 1995: Perpetual Peace. U *The Portable Enlightenment Reader* (ur.) Isaac Kramnick. London: Penguin Book.
- [18] Kaplan, M. A., 1966: The New Great Debate: Traditionalism vs. Science in International Relations. *World Politics* 19 (1): 1–20.
- [19] Kardelj, Edvard, 1954: *Socijalizam i demokracija u jugoslavenskoj praksi*. Beograd: Politička Biblioteka.
- [20] Laqueur, Walter, 2008: *Posljednji dani Europe: epitaf za jedan stari kontinent*. Zagreb: Prometej.
- [21] Lukšić: Popis pokazao da je Crna Gora multietničko društvo. <http://www.blic.rs/Vesti/Politika/265611/Luksic-Popis-pokazao-da-je-Crna-Gora-multietnicko-drustvo>. (03. 09. 2011).
- [22] Malešević, Siniša, 2004: *Ideologija, legitimnost i nova država; Jugoslavija, Srbija, Hrvatska*. Beograd: Jesenski-Turk.
- [23] Ministarstvo inostranih poslova: Spoljno politički prioriteti Crne Gore. <http://www.mip.gov.me/index.php/Ministarstvo/spoljno-politiki-prioriteti-crne-gore.html> (01. 08. 2011).
- [24] Molnar, Aleksandar, 2001: *Rasprava o demokratskoj ustavnoj državi: 2. Klasične revolucije: Nizozemska – Engleska – SAD*. Beograd: Samizdat B 92.
- [25] Nardina, Terry, 1983: *Law, Morality, and the Relations of States*. Princeton: Princeton University Press.
- [26] Newnham, Jeffery and Graham Evans, 1998: *Dictionary of International Relations*. London: Penguin Books.
- [27] Odluka o proglašenju Ustava Crne Gore. http://www.pkcg.org/zakonodavstvo/ustav_crne_gore.pdf (03. 09. 2011).
- [28] Onuf, Nicolas, 1998: *The Republican Legacy in the International Thought*. New York: Cambridge University Press.
- [29] Predsjedništvo BiH. Prioriteti vanjske politike Bosne i Hercegovine. <http://www.predsjednistvobih.ba/van/?cid=3564,2,1> (01. 08. 2011).
- [30] *Program SKJ, 1958: Beograd: Kultura*.
- [31] Rawls, John, 1971: *A Theory of Justice*. Oxford: Oxford Press University.
- [32] Sarajevo-X: EU, SAD i Rusija su prioriteti vanjske politike Srbije. <http://www.sarajevo-x.com/svijet/clanak/090112092>. (01. 08. 2011).
- [33] Smith, Steven, 1985: *International Relations: British and American Perspectives*. Oxford: Blackwell.
- [34] Smith, Steven, 1995: The Self-images of Discipline: A Genealogy of International Relations Theory. *International Relations Theory Today*. (ur.) K. Booth i S. Smith. Pennsylvania: Pennsylvania State University Press: 1–37.

- [35] Stanford Encyclopedia of Political Philosophy. <http://plato.stanford.edu/entries/multiculturalism/> (03. 09. 2011)
- [36] *The Portable Nietzsche*, 1982: (ur.) Walter Kuafmann. New York: Penguin Books.
- [37] Tully, James, 2002: The Kantian Idea of Europe, u *The Idea od Europe; from Antiquity to the Europan Union* (ur.) Anthony Pagden. New York: Cambridge University Press.
- [38] Turek, Franjo, 2001: Prioriteti vanjske politike Republike Hrvatske. *Politička misao*. XXXVIII (2): 185–196.
- [39] Wight, Martin, 1987: An Anatomy of International Thought. *Review of International Studies* (13): 221–227.
- [40] Wight, Martin, 1991: *International Theory: The Three Traditions*. (ur.) G. Wight i B. Porter. Leicester: Leicester University Press.

Petar POPOVIĆ

THEORETICAL CONCEPT OF THE INTERNATIONAL
SOCIETY AND WESTERN BALKANS

Summary

In this article, the author points to the trends in the foreign and security policy – in the context of the international law – of the states that comprise the so-called Western Balkans region. The theoretical approach to the analyses was conducted from the aspect of the English School of International Relations, namely through the concept of the international society. This concept encompasses three models of analyses: (1) realist (Machiavellian tradition); rationalist (Grotian tradition); revolutionist (Kantian tradition). In the first part of the article, the author analyses the theory of international society with the emphasis on its main theoretical standpoints and paradigms. In the second part, the focus of the research is on the Western Balkans region with the emphasis on the law (namely considering the regional cooperation in combating crime and corruption), and the concepts of cosmopolitanism and multiculturalism in the context of Euro-Atlantic integrations.

Key words: international society, English School of International Relations; Western Balkans, international law